

Az ének-zene nevelés is sajátos módon valósul meg. Cigány tanulóinknak általában jó a zenei hallásuk, ritmusérzékük. Többen furulyáznak, gitároznak közöttük. Arra törekszünk, hogy a faluban működő, jelenleg azonban csak esküvőkön fellépő felnőtt zenekart is bevonjuk – főleg az egyes ünnepi rendezvények alkalmából – az iskola életébe.

Végezetül értékelési rendszerünkről írnék röviden. A tanulók nemcsak osztályzatot kapnak, hanem rövid szöveges értékelést is. Ez igazából nem más, mint a tantervi követelmények megfogalmazása a gyerekek nyelvén. Például 4. osztályban matematikából a halmazok témakörnél ilyen értékelő kártyát adunk: „Tudok elemeket, tárgyakat egy vagy több tulajdonságuk szerint két csoportba osztályozni.” Vagy környezetismeretből: „Felismerem és megnevezem a fás szárú növények részeit.” Így az értékelés pontosabb, életkö-

zelibb, egyúttal érthetőbb a diákok számára az osztályzati értékelés is.

Adhat-e garanciákat ez az újszerű vállalkozás? Ígérhetjük-e csenyétei tanítóként, hogy negyedik osztály végére a tantervi követelményeknek megfelelően teljesítenek majd tanítványaink? Tehát tudnak-e majd olvasni, helyesen írni, logikusan gondolkodni és ami ezeknél is fontosabb, világosan beszélni, kapcsolatot teremteni? Gyermekünk jelentős része úgy távozik el tőlünk, hogy a minimális tantervi követelményeknek megfelelnek, de – amint már korábban is említettük – a cél korántsem csak ez. Önálló, gondolkodni és cselekedni képes, a váratlan helyzetektől nem visszariadó, alkalmazkodni tudó és szociális érzékenységgel bíró gyermekek nevelésére szegődtünk. Mindezekhez aktív, együttgondolkodó tantestület, megfelelő iskola és környezet szükséges

Pólya Zoltán

Néhány elkalandozó gondolat cigány szótárakról

A cigány gyereket tanító pedagógus megkönnyítheti mindkettőjük dolgát, ha (valamilyen szinten) megtanul cigányul. Más jellegű kapcsolatba kerül a gyerekekkel és a szüleiivel: jelzi, hogy egyenrangú félként kezeli őket. Kölcsönösséget remélve, példát mutat a tanulásban. A cigány nyelv akár csak alkalomszerű használata az othonosság érzetét biztosíthatja a cigány tanulónak a viszonylag merev kereteket jelentő iskolában, sőt esetenként – magyarul alig vagy kevésbé tudó gyerek esetében – a kommunikáció fő eszköze is lehet.

A ki a fenti célból tanul cigányul, nagyobb hasznát veszi a szókincsnek, mint az alak- és mondattannak. A lexikára alapozott mégoly hibás beszéd is hasznosabb számára, mint a passzív nyelvtani ismeretek. Tehát – a cigány nyelvi környezetén kívül – leginkább szótárra van szüksége.

Ebből a megfontolásból vizsgáltam meg az utóbbi tizenegy évben kiadott három cigány szótárt. Mint minden válogatás, ez is önkényes. Szempontom az volt, hogy a könyvek aránylag frissek és ezáltal könnyebben hozzáférhetőek legyenek. A megjelenés sorrendjében tehát a következőket vizsgálok:

1. Choli Daróczi József – Feyér Levente: *Romano-ungriko cino alavari (Cigány-magyar kisszótár), ungriko-romano cino alavari (magyar-cigány kisszótár)*. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1984, 114.p.

2. Rostás-Farkas György – Karsai Ervin: *Cigány-magyar, magyar-cigány szótár*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1991, 318.p.

3. Romano Rácz Sándor: *Kárpáti cigány-magyar, magyar-kárpáti cigány szótár és nyelvtan*. Balassi Kiadó, Budapest, 1994, 136.p.

A ciganológia (vagy talán helyesebben: romológia) a tudományban és az ismeret-

terjesztésben elfoglalt különleges helyzete külső jelek is utalnak. Megszoktuk, hogy a szótárak terjedelmük és formájuk szerint hasonlítanak egymásra. Ez a három (terjedelmében nem alapvetően különböző) mű azonban megjelenésében nem egymásra hasonlít, hanem – a Romano-ungriko cino alavari és a Cigány-magyar szótár esetében – ugyanazon szerzőpárosok egyéb köteteire. Szintén jellemző, hogy még a viszonylag szerény terjedelem (7, 9 és 18 ív) is valójában a lehetséges szónagyoknak csak a felét tartalmazza, mert mindhárom mű egyben cigány–magyar és magyar–cigány szótár. Végül pedig azt tapasztaljuk, hogy kis mértékben bár, de eltér egymástól a három szótár bevezetőjében megadott ábécé.

Néhány további megjegyzés a szótárak bevezetőjével kapcsolatban. A Romano-ungriko cino alavari főleg a szócikkek felépítését és a hangsúlyszabályokat ismerteti, de eligazít a helyesírás és a fonetika lényegében. Ez a bevezetés hasonlít leginkább a szokványos szótárakéhoz. A Cigány-magyar szótáré néhány kiejtési és helyesírási tudnivalót tartalmaz. A Kárpáti cigány-magyar szótár és nyelvtan bevezetője elsősorban cigány nép és szókincs történetét vizsgálja. (Csak zárójelben jegyzendő meg, hogy történeti áttekintése néhány délibábosnak tűnő feltételezést említ: például az ószövegségi Egyiptomban rekedt héberek esetleges cigány voltát, vagy a cigány és az olasz nyelv rokonságát.)

A Choli Daróczi József és Feyér Levente művének, valamint a Rostás-Farkas György és Karsai Ervinének a szónyaga alapvetően az oláh-cigány lovári nyelvjárásra támaszkodik (bár az utóbbi más dialektusból is merít és neologizmusokat is tartalmaz, ami által szélesebb körben is használható). A számos nyelvjárás közül ugyanis ennek a legnagyobb a presztízse, saját beszélőin kívül mások is elfogadják közvetítő nyelvnek. Elképzelhető, hogy ebből alakul majd ki az irodalmi nyelv. A Romano Rác Sándor jegyezte szótár már a címében is jelzi, hogy a magyarországi cigányok legnagyobb részét képező romungrók nyelv-

változatát dolgozta fel (az első- és másodikként említettek a címben nem utaltak a feltérképezett nyelvjárásra; ez is jelzi, hogy a lovári „a” cigány köznyelv).

Most pedig lássunk néhány olyan szempontot, amely tipográfiai vonzattal bír.

Az általam említett 1. és 2. szótár nem jelöli a szóanyagban a hangsúlyt, de a bevezetőben, illetve függelékben teret szán a szabályok ismertetésére. A harmadikban a hangsúly nem is jelent problémát, mert általában az első szótagra esik.

Az 1. nem jelöli a magánhangzók hosszúságát, míg a másik kettő igen. Márpedig ez lényeges vonása a nyelvnek.

A lapok áttekinthetősége szempontjából (a címszó vastagítása, a lap és a betűk kontrasztja, a megfelelők oszlopba rendezése) a preferencia sorrendje: 2., 3., 1.

A szótári alapelakokhoz kapcsolódó információk (szófaj, ragozási osztály, egyéb ragozott alakok) szempontjából az 1. és a 2. gazdagabb a 3-nál.

Szintén közös vonás a nyelvtani függelék mind a három kötet végén. Az 1. igen sommásan intézi el a ragozást. Igaz, a bevezetésben a szerzők megállapítják: „...a grammatika bővebb kifejtését csak nyelvkönyv keretei között tartjuk elképzelhetőnek” – és valóban, négy évvel szótárunk kiadása után ugyanők *Zhanes romanes?* címmel cigány nyelvkönyvet jelentettek meg. A 2. függeléke bővebben foglalkozik az igék és a névszók morfológiájával. A 3-é (a kötet címének megfelelően) már minden szófajra kiter. Idiómagyűjteménnyel is szolgál és mellékletben – némi egyszerűsítéssel – osztályozza a nyelvjárásokat.

Összegezésként a következők mondhatók el: A vizsgált cigány szótárak törzsanyagát kiegészítő részek hozzátoldása (bevezető, függelék, melléklet) és azok sokszínűsége (történelem, nyelvtörténet, dialektológia) arról tanúskodik, hogy nehéz máshol hozzájutni a szükséges, de más jellegű információhoz. Hasonlóképpen: alapvetően eltérő (például néprajzi) tárgyú művekben is gyakran található nyelvvvel foglalkozó rész. A tudományág fejlődésének mai, azaz kezdeti szakaszában természetes az ilyen – támpontot is nyújtó – átfedés. A

feladat nem is a diszciplínák elkülönítése, hanem a standardizálás: az egységes köz- és irodalmi nyelv kialakítása. Am ezt megnehezíti a hagyományos nemzetiségi szerveződésre épülő és a különlegesen széles földrajzi elterjedés által fokozott nyelvjárási tagolódás.

Visszatérve a szótárákra: mindhárom megfelel annak a célnak, hogy az érdeklődő pedagógus használható tudást szerezzen munkájához. Minden szempontot egy-

bevetve, talán nem árt megjegyezni, hogy a – legkorábban megjelent és legkisebb terjedelmű – Romano-ungriko cino alavari használata kevésbé praktikus, mint a mási két műé.

Mindenesetre hiányt pótolna egy beás szótár, hiszen a magyarországi cigányok harmadik, igaz, legkisebb csoportjának román anyanyelvéről tudunk a legkevesebbet.

Barta Péter

Bemutatkozik az Alapítványi Munkaiskola

Intézményünk 1993 januárjában, a téli szünet végén kezdte meg Edelény városában működését.

Előzmények

Még az 1990/91-es tanév elején egy gyógypedagógusokból álló kis team kidolgozott egy olyan programtervezetet, melynek fő célkitűzése a speciális (eltérő tantervű) iskolai törzsanyag megtartása mellett, illetve abba beépítve olyan gyakorlati munkafoglalkozások bevezetése, amelyeket tanulóink a mindennapi életben hasznosítani tudnak.

A fentiekben említett koncepciót a Művelődési és Közoktatási Minisztérium a 65318/1991/XV. ügyiratszámom engedélyezte kísérletként.

Mivel konkrét tervünk az volt, hogy minél fiatalabb, tehát kisiskolás kortól kezdjük meg ez irányú nevelő-oktató munkánkat, így az 1991/92-es tanévet, az akkor még 5. sz. Általános Iskola néven szereplő volt iskolánkban indítottuk be 17 alsótagozatos tanulóval.

Akkori igazgatónk se nem segítette, se nem gátolta nyíltan munkánkat, bár az intézményen belül, finoman szólva, „a káknán is csomót kerestett” azoknak a pedagógusoknak a munkájában, akik aktív részei voltak a tervezet megvalósításának.

Így lettünk 1992. júniusában – létszámleépítésre hivatkozva – munkanélküliek.

Mivel még a volt iskolánkban létrehoztunk egy alapítványt, hogy a munkafoglalkozásokhoz ne az iskolai költségvetést kelljen igénybe vennünk, így az a „Munkaiskola Alapítvány” volt az egyetlen jogosítvány kezünkben, hogy 1992 júniusától 1993 januárjára, minden kritériumot teljesíteni tudjunk ahhoz, hogy megkezdhesük működésünket.

Természetesen ez a folyamat nem volt olyan egyszerű, mint ahogy leírtam. Ez idő alatt óriási erőt adtak számunkra volt tanulóink szülei, a gyerekek és a hitünk. Hitünk abban, hogy amit elkezdtünk, nem hagyhatjuk abba. Nekünk a volt tanítványaikkal szembe kell néznünk, hisz egész napjukat az iskolában töltötték, délutánonként együtt voltunk a szülőkkel...

Számítanak ránk, és mi úgy éreztük, mintha cserben hagytuk volna őket!

A Munkaiskola feladatai

Az iskola az első osztálytól kezdve olyan gyakorlati munkaformákat biztosít, melyek összhangban vannak tanulóink életkori és sérülési sajátosságaival.

Feladatunknak tekintjük az oktatómunka oly módon történő megszervezését, mely élménnyé teheti a foglalkozásokat.

Fokozott figyelmet fordítunk a logopédiai prevenció munkára, hogy tanulóink beszéde, olvasása, írása formai, és tartalmi